

Л.М. Леженіна
Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

НАПРЯМКИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ У МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СЛІДЧОГО АПАРАТУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

У статті визначені основні напрямки формування професійно важливих якостей особистості у майбутніх працівників слідчого апарату правоохоронних органів з урахуванням специфіки даної професії. Запропоновані психолого-педагогічні засоби формування професійно важливих якостей особистості у майбутніх слідчих у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: слідчі, професійна діяльність, професійно важливі якості особистості слідчого, напрямки формування професійно важливих якостей особистості слідчого, психолого-педагогічні засоби формування професійно важливих якостей особистості слідчого.

Л.Н. Леженіна

НАПРАВЛЕНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО ВАЖНЫХ КАЧЕСТВ ЛИЧНОСТИ У БУДУЩИХ РАБОТНИКОВ СЛЕДСТВЕННОГО АППАРАТА ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ УКРАИНЫ

В статье определены основные направления формирования профессионально важных качеств личности у будущих работников следственного аппарата правоохранительных органов с учетом специфики данной профессии. Предложены психолого-педагогические средства формирования профессионально важных качеств личности у будущих следователей в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: следователи, профессиональная деятельность, профессионально важные качества личности следователя, направления формирования профессионально важных качеств личности следователя, психолого-педагогические средства формирования профессионально важных качеств личности следователя.

L.M. Lezhenina

WAYS OF FORMATION OF PROFESSIONALLY IMPORTANT QUALITIES OF PERSONALITY OF FUTURE WORKERS OF LAW-ENFORCEMENT AGENCIES INVESTIGATIVE BRANCH

The article considers the main ways of formation of professionally important qualities of future workers of enforcement agencies investigative branch in the light of specific features of the given profession. Psycho-pedagogical means of formation of professionally important qualities of future investigators in Higher Educational Institution (HEI).

Key words: investigators, professional activity, professionally important qualities of investigator's personality, psycho-pedagogical means of formation of professionally important qualities of investigator's personality.

Постановка проблеми. Корінні перетворення в різних галузях суспільного життя в Україні відбуваються на тлі посилення загроз територіальній цілісності країни, її національній безпеці, активізації кримінальних структур. Складні умови, в яких наразі опинилася наша країна, висувають підвищені вимоги до ефективності діяльності правоохоронних органів держави, розробки заходів, спрямованих на зростання професійної компетентності співробітників, а також процесу професійної підготовки майбутніх фахівців у цій галузі, у тому числі слідчих.

Ефективність професійної діяльності слідчих передбачає не тільки наявність у них необхідних знань, умінь і навичок, але й певний рівень розвитку якісних характеристик особистості як професіонала своєї справи. Звідси одним з актуальних напрямків у професійному становленні майбутніх слідчих є розвиток професійно важливих якостей особистості в період їхнього навчання. Разом із тим, в умовах реформування правоохоронних органів України виникають певні суперечності між рівнем психологічної готовності особистості майбутнього фахівця та потребами практики, тими вимогами, які держава та суспільство висувають до працівників правоохоронних органів, їх готовності до якісного та ефективного виконання покладених на них завдань. Розв'язання даних суперечностей потребує визначення основних напрямків і психолого-педагогічних засобів формування професійно важливих якостей особистості слідчого у період професійної підготовки майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічні особливості слідчої діяльності (психологічний аналіз окремих її компонентів і характеристика властивого їй комплексу особливостей) були предметом вивчення таких дослідників, як Д.О. Александров, В.Г. Андросюк, О.Я. Басв, О.М. Бандурка, П.Д. Біленчук, С.П. Бочарова, В.Л. Васильєв, С.Д. Гусарєв, О.І. Жуков, О.В. Землянська, Л.І. Казміренко, В.О. Коновалова, М.В. Костицький, А.В. Кофанов, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, О.М. Пасько, О.М. Столяренко, О.М. Цільмак та ін. Проблеми професійної психологічної підготовки слідчих та шляхи їх вирі-

шення розглядалися у працях О.Ф. Конуп, І.М. Шопіної та ін.

У роботах дослідників визначаються загальнопрофесійні особливості діяльності співробітників правоохоронних органів: правова регламентація діяльності; підвищена особиста відповідальність за сумлінне виконання службових обов'язків, за характер і результати професійної діяльності; наявність владних повноважень; екстремальний характер діяльності; підвищені фізичні й психічні навантаження; широке коло соціальної взаємодії й комунікацій [12].

До професійно важливих якостей особистості фахівців правоохоронних органів відносять такі основні складові: конфлітологічну (уміння поводитися у конфліктних ситуаціях; уміння попереджувати та розв'язувати конфлікти; уміння управляти конфліктом, обирати в конфлікті оптимальний стиль поведінки, позитивно впливати на свого опонента для конструктивного розв'язування конфлікту або конфліктної ситуації); комунікативну (знання й урахування закономірностей, що лежать в основі комунікативних процесів, вільне володіння навичками професійного спілкування, які дозволяють спілкуватися з різними людьми, встановлювати з ними взаєморозуміння, підтримувати на належному рівні психологічний контакт, виявляючи у необхідних випадках керівний вплив на розвиток комунікативних процесів, ефективно приймати участь у міжособистісних відносинах, плідно вести діалог тощо); інформаційну (здатність знайти, засвоїти і використовувати необхідну інформацію з різних інформаційних ресурсів); соціальну (здатність гнучко орієнтуватися в мінливих соціальних, інколи й екстремальних умовах); лінгвістичну (вміння використовувати країнознавчі та фонові знання про національні традиції, норми та цінності національної культури, специфіку вербальної та невербальної поведінки, прийнятих у певній культурі, звичаї та факти певної верстви населення, і досягати у такий спосіб повноцінної комунікації з громадянами, зокрема іноземними); психологічну, яка ґрунтується на особистісній спроможності застосовувати набуті знання, уміння й навички у особистісній, соціальній та професійній життєдіяльності; морально-етичну [11].

Спеціальні професійно важливі якості відповідають вимогам професії слідчого, у якій різні автори виділяють дещо різні компоненти. Так В.Л. Васильєвим виділяються: соціальний (слідчий організовує боротьбу із злочинністю на дорученій ділянці; проводить профілактичні заходи, здійснює правову пропаганду, бере участь в перевихованні злочинця для повернення його до соціальних норм поведінки); пошуковий (збирання інформації, необхідної для вирішення професійних завдань); реконструктивний (поточний і завершальний аналіз всієї зібраної інформації по справі й висування слідчих версій; планування роботи); комунікативний (спіл-

кування як засіб отримання необхідної інформації); організаційний (вольові дії з реалізації й перевірки слідчих версій і планів); посвідчувальний (приведення всієї отриманої інформації по справі в спеціальну, передбачену законом форму) компоненти [5]. О.М. Столяренко виділяє організаційно-управлінський, пізнавальний, комунікативний і виховний компоненти професійної діяльності слідчих [15]. О.М. Цільмак визначає професійно важливі якості особистості слідчого, виходячи з виокремлення таких компонентів психологічної структури слідчої діяльності, як гносеологічна, пошукова та комунікативна [16]. Серед компонентів професійно важливих якостей особистості слідчого О.М. Пасько виділяє психофізіологічні, інтелектуальні, моральні, вольові, комунікативні, організаційні та лідерські якості [13]. М.В. Костицький при визначенні професійно важливих якостей особистості слідчих виокремлює пізнавально-пошукові якості, систему ціннісної орієнтації, соціальну та моральну позицію, високо розвинуте почуття громадянського й службового обов'язку, здатність послідовно й наполегливо реалізовувати державні інтереси, не піддаватися ситуативним впливам, долати міжособистісні й внутрішньоособистісні конфлікти на основі позитивної соціальної мотивації [8].

Мета статті – визначити основні напрямки і психолого-педагогічні засоби формування професійно важливих якостей особистості у майбутніх слідчих у вищому навчальному закладі.

Вклад основного матеріалу. Формування професійно важливих якостей у майбутніх слідчих може здійснюватися за рядом взаємопов'язаних напрямків. По-перше, підґрунтям для набуття професійно важливих якостей слідчого виступає засвоєння знань з юридичних та спеціальних дисциплін, чинних наказів, інструкцій, нормативно-правових актів, розвиток умінь володіти спеціальними технічними засобами та прийомами роботи тощо, що відбувається під час професійної підготовки майбутніх слідчих у ході вивчення професійно-орієнтованих дисциплін.

Правова регламентація, що підкоряє діяльність співробітників силових структур, забезпечує успішне виконання службових обов'язків і дотримання принципу законності, але може супроводжуватися тенденцією діяти за шаблоном, не вникаючи глибоко в зміст тієї або іншої правової норми, формалізації виконання правових приписів. Звідси впливає необхідний зв'язок формування відповідних знань, умінь, навичок і тих особистісних структур, що забезпечують ціннісне ставлення до виконання професійних обов'язків, дотримання законності, професійного та особистісного зростання, що насамперед передбачає формування професійно важливих якостей, які науковці включають до групи мотиваційно-ціннісних особливостей, а саме: розвинута правосвідомість, мужність, принциповість, сумлінність, ретельність, дисциплінованість, чесність, розвинута

мотивація досягнення, виражена мотивація самоактуалізації [15]; моральні якості слідчого, які пов'язані із захистом справедливості, утвердженням добра, боротьбою зі злом та несправедливістю, глибоким розумінням цінності особи, її гідності, прав, інтересів та життя як найвищої соціальної цінності держави, прагненням завжди бути на висоті моральних вимог і виконувати їх не заради контролю або страху перед покаранням, а через внутрішні моральні потреби [13].

До даної групи, крім зазначених вище, слід віднести мотивацію служіння народу України, вимогливість до себе та інших, особисту відповідальність за сумлінне виконання службових обов'язків, мотивацію самореалізації і самовдосконалення, систему ціннісних орієнтацій, що зумовлюють професійний успіх, кар'єрне зростання. Формування відповідних знань, умінь, навичок і якостей особистості у процесі підготовки майбутніх слідчих дозволить їм будувати свої професійні відносини на принципах гуманізму, гідності, поваги до прав людини.

Формування професійно важливих якостей слідчих відбувається не тільки під час навчання у вищому навчальному закладі, а й у ході подальшого постійного підвищення рівня підготовки фахівців безпосередньо в професійній діяльності. Отже, ще одним напрямком роботи з майбутніми слідчими є розвиток у них здатності до самостійного здобування знань, організації власної діяльності.

Важливість наявності організаційних професійно важливих якостей для ефективного виконання професійних обов'язків слідчого підкреслюється у роботах О.М. Пасько, О.Ф. Скакун. До професійних завдань слідчого входить організація роботи слідчої оперативної групи, координація дій її учасників при усвідомленні власної відповідальності за кінцевий результат розкриття справи. Виходячи з цього, слідчий повинен вміти організувати власну роботу протягом робочого дня, працювати в умовах ненормованого робочого дня, організовувати проведення оперативних заходів, регулюючи взаємовідносини між учасниками оперативно-слідчої групи [13; 14].

Ще одним напрямком формування професійно важливих якостей слідчого у майбутніх фахівців є робота із забезпечення адекватності індивідуально-психологічних особливостей студентів і курсантів вимогам майбутньої професії. За даним напрямком необхідним є формування пізнавальних, комунікативних, емоційно-вольових якостей.

До пізнавальних професійно значущих якостей слідчих О.Ф. Конуп відносить: уважність, швидкість запам'ятовування, довготривалість пам'яті, точність і швидкість пригадування, розвинене практичне та образне мислення, кмітливість, вдумливість, критичність розуму, розсудливість, допитливість, гнучкість мислення, розвинена інтуїція [7]. О.М. Бан-

дурка, С.П. Бочарова, О.В. Землянська серед пізнавальних професійно значущих якостей слідчих виділяють глибину, широту, мобільність, швидкість, самостійність, цілеспрямованість, критичність, гнучкість розуму, що передбачає: здатність проникнути в сутність фактів, зрозуміти сенс того, що відбувається, передбачати результати явищ і вчинків; уміння охопити думкою велике коло питань і фактів, залучаючи знання з різних галузей науки і практики; продуктивне мислення, використання знань у складних умовах, у критичній ситуації; уміння вирішувати завдання за мінімум часу, виробляючи прискорену оцінку обстановки; здатність до постановки цілей і завдань, вміння самостійно знаходити шляхи і засоби для їх досягнення; вольову спрямованість мислення на вирішення певної задачі, здатність тривалий час утримувати її в свідомості); уміння зважувати повідомлення, факти, припущення, здатність до аналізу помилок; уміння підійти до явища з різних точок зору, встановлювати залежності та зв'язки між фактами [3]. З точки зору О.М. Столяренка, пізнавальними професійно важливими якостями слідчого виступають високий рівень інтелекту, гнучкість розумових процесів: творче мислення, спостережливість, вміння прогнозувати, розвинута інтуїція, гарна пам'ять, розвинена довільна увага [15].

Дослідники, які вивчали особливості слідчої діяльності, зазначають, що пізнавальний компонент слідчої діяльності – пізнавальна діяльність слідчого – полягає в тому, що він збирає й досліджує різні факти, на основі яких повністю відтворює минулу подію, всі взаємозв'язки осіб, пов'язані з цією подією, вивчає особистість суб'єкта злочину [2; 5], що потребує високого рівня розвитку відтворюючої уяви, здатності до відбору необхідної інформації, вирішення системи простих і складних розумових завдань. Для того щоб не припуститися помилки в процесі логічної обробки даних, що надходять, слідчому необхідно добре знати й суворо дотримуватися логічних законів і форм мислення, діалектично підходити до розгляду відомих фактів у їх взаємозв'язку й взаємозумовленості, постійно контролювати, чи є в його розпорядженні достатні докази для того, щоб зробити той або інший висновок [6]. Як зазначають В.Г. Андросюк, В.О. Коновалова, М.В. Костицький та ін., для діяльності слідчого суттєві такі загальні особливості організації його свідомості, як: об'єм, стійкість, переключення й розподіл уваги, врівноваженість аналітичної й сензитивної сторін сприйняття та мислення [1; 6; 8]. Особливістю пізнавальної діяльності слідчого є тонка спостережливість, здатність сконцентрувати увагу на окремих деталях події, вміння використовувати для вирішення часткового завдання те особливе й одичне, що не входить повністю в теоретичне узагальнення, вміння швидко переходити від міркувань до дій [6]. Багатоплановість слідчого процесу висуває підвищені вимоги до син-

тетичної сторони пізнавальної діяльності, зумовлює граничні навантаження на оперативну пам'ять [1]. А недолік інформації, необхідність здійснення певних дій в умовах дефіциту часу й нерідко в умовах активної протидії вимагає високої пластичності інтелекту слідчого, підвищеної продуктивності розумової діяльності. Тому мислення слідчого повинно бути гнучким, критичним, оперативним, продуктивним і рефлексивним [6].

Слідчий за родом своєї діяльності залучений до тривалого напруженого спілкування з суб'єктами професійної діяльності. Комунікативна складова професійної діяльності слідчих передбачає спілкування із громадянами, що звертаються за допомогою, юридичне консультування, профілактичні бесіди, спілкування у ситуації допиту, очної ставки тощо. Виходячи з цього, слідчому повинні бути притаманні наступні професійно важливі якості: вміння встановлювати психологічний контакт з будь-якою категорією громадян, володіння комунікативною технікою поведінки [15]; урахування індивідуальних особливостей інших людей, вміння встановлювати довірчі стосунки, впливати на інших, використовуючи як вербальні, так і невербальні засоби спілкування, обирати оптимальні позиції і ролі відповідно до ситуації, розв'язувати конфліктні ситуації і переборювати бар'єри спілкування [4]; вміння здійснювати контроль над процесом бесіди, виявляти правду та брехню у відповідях, володіння здатністю зобразити при необхідності певні емоції, а також контролювати прояв справжніх емоцій у розмові з підозрюваним, обвинуваченим [14].

Із комунікативними професійно важливими якостями тісно пов'язані емоційно-вольові якості особистості слідчого: контроль емоцій, емоційна стійкість, активність, помірна чуттєвість, обдумане та виправдане рішення, стійкість до невдач, винахідливість у екстремальних ситуаціях [7]; емоційна врівноваженість, вміння працювати в екстремальних умовах та стресових ситуаціях, енергійність, сміливість, цілеспрямованість, наполегливість, рішучість, посидючість тощо [13].

В умовах навчання формування професійно важливих якостей особистості у майбутніх слідчих може відбуватися під час організації та здійснення самостійної роботи. Можливість застосування для цього програм психологічного супроводу та тренінгових програм, їхня ефективність щодо формування необхідних знань, умінь, навичок, особистісних особливостей (формування установки на необхідність оволодіння методами, прийомами і засобами ефективно організації самостійної роботи; поглиблення пізнання особливостей власних пізнавальних процесів, що сприяють ефективній організації самостійної роботи; формування вміння застосовувати прийоми ефективного запам'ятовування в організації власної самостійної роботи; розвиток творчих здібностей, що сприяють ефективній ор-

ганізації самостійної роботи; формування вміння ефективного читання; розвиток уміння обрати оптимальну стратегію читання та змінювати її залежно від його цілей, завдань, характеру тексту; оволодіння основними розумовими операціями роботи з текстом; розвиток здібностей до самоорганізації й продуктивного планування часу) доведена у дослідженнях із залученням студентської молоді [9; 10].

Професійна діяльність слідчого має специфічні особливості, які необхідно враховувати у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі. Тобто, у процесі професійної підготовки майбутніх слідчих має певним чином відобразитись реальна професійна діяльність, що забезпечується використанням форм і методів навчання, пов'язаних із вирішенням проблемних професійних задач і ситуацій, наприклад, проблемних лекцій, професійно-ділових, рольових, організаційно-діяльнісних ігор, моделювання різноманітних умов діяльності слідчого та її несприятливих чинників, відпрацюванням на практичних заняттях типових і нетипових для діяльності слідчого практичних ситуацій із здійсненням ситуативного аналізу та особистісно-професійної рефлексії. Використання даних форм і методів навчання сприяє більш глибокому й повному засвоєнню навчального матеріалу, розвитку творчих, організаторських, комунікативних здібностей студентів і курсантів, здатності до самопізнання, формуванню інтересу до майбутньої професійної діяльності. Крім того, у ході проведення проблемно-орієнтованих занять майбутніми фахівцями більш чітко усвідомлюються професійно важливі якості особистості слідчого, ступінь відповідності власних якостей тим вимогам, які висуває професія слідчого до фахівця. Виявлення невідповідності власних якостей вимогам професії забезпечує мотивацію для участі курсантів і студентів у спеціально організованих тренінгах, спрямованих на розвиток професійно важливих якостей, наприклад, тренінг комунікативної та емоційної компетентності, стресостійкості, тренінг розвитку ціннісно-смыслової сфери особистості тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок. На основі проведеного теоретичного аналізу виділені основні напрямки формування професійно важливих якостей у майбутніх слідчих, а саме: формування знань з юридичних та спеціальних дисциплін, мотиваційно-ціннісних, організаційних, пізнавальних, комунікативних і емоційно-вольових якостей особистості. Реалізація роботи за даними напрямками передбачає використання психологічного супроводу організації та здійснення самостійної роботи, форм проблемно-орієнтованого навчання, психологічних тренінгів. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у розробці розвивально-корекційної програми, спрямованої на розвиток професійно важливих якостей особистості у майбутніх слідчих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андросюк В. Г. Психологія слідчої діяльності: навч. пос. К.: Вид-во Укр. акад. внутр. справ, 1994. 106 с.
2. Баев О.Я., Вахсян А.З., Вахсян А.А. Руководство для следователей. М.: Изд. дом „ИНФРА-М”, 1997. 732 с.
3. Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянская Е.В. Юридическая психология: учебник. Харьков: Изд-во Нац. ун-та внутр дел, 2002. 596 с.
4. Бандурка О.М., Соболев В.О., Московец В.І. Партнерські взаємовідносини між населенням та міліцією: підручник. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 352 с.
5. Васильев В.Л. Юридическая психология: учеб. пос. СПб.: Питер, 1997. 649 с.
6. Коновалова В.О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія: Академічний курс: підручник. К.: Концерн „Видавничий Дім „Ін Юре”, 2004. 424 с.
7. Конуп О.Ф. Формування професійно значущих пізнавальних якостей майбутніх слідчих у вищих навчальних закладах МВС України: автореф. дис ... канд. психол. наук: 19.00.06 / Акад. упр. МВС. Київ, 2009. 21 с.
8. Костицкий М.В. Введение в юридическую психологию: методологические и теоретические проблемы. К.: Вища школа, 1990. 259 с.
9. Меднікова Г.І. Психолого-педагогічний супровід становлення особистісної зрілості студентів. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія*. Вип. 54. Х.: ХНПУ, 2016. С. 164-174.
10. Моргунова Н.С. Психологічні чинники організації самостійної роботи в навчальній діяльності студентів: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Харківський нац. пед. університет ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2010. 178 с.
11. Нежданова Н.В. Психологічні чинники формування професійно важливих якостей особистості майбутнього фахівця: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Одеський нац. університет ім. І.І. Мечникова. Одеса, 2016. 214 с.
12. Нефедова Д.И. Особенности трансформации идентичности человека в процессе вхождения в ментальное пространство особой профессиональной среды (на примере сотрудников полиции): дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Нац. исследовательский Томский гос. университет. Томск, 2017. 184 с.
13. Пасько О.М. Професійно важливі якості як структурний компонент компетентності фахівця органів внутрішніх справ. *Наука і освіта*. 2008. № 8/9. С. 82-86.
14. Скакун О. Ф. Юридическая деонтология: учебник. Х.: Эспада, 2006. 384 с.
15. Столяренко А.М. Прикладная юридическая психология: учебн. пос. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. 674 с.
16. Цільмак О. М. Психологічна структура слідчої діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2012. № 2 (1). С. 330-337.

1. Androsjuk V. G. Psihologija slidchoi dij'al'nosti: navch. pos. K.: Vid-vo Ukr. akad. vnutr. sprav, 1994. 106 s.

2. Baev O. Ja., Vaksjan A. Z., Vaksjan A. A. Rukovodstvo dlja sledovatelej. M.: Izd. dom „INFRA-M”, 1997. 732 s.

3. Bandurka A. M., Bocharova S. P., Zemljanskaja E. V. Juridicheskaja psihologija: uchebnik. Har'kov: Izd-vo Nac. un-ta vnutr. del, 2002. 596 s.

4. Bandurka O. M., Sobolev V. O., Moskovcev' V. I. Partners'ki vzajemvidnosini mizh naselennjam ta milicijeju: pidručnik. H.: Vid-vo Nac. un-tu vnutr. sprav, 2003. 352 s.

5. Vasil'ev V. L. Juridicheskaja psihologija: ucheb. pos. SPb.: Piter, 1997. 649 s.

6. Konovalova V. O., Shepit'ko V. Ju. Juridichna psihologija: Akademichnij kurs: pidručnik. K.: Koncern „Vidavnichij Dim „In Jure”, 2004. 424 s.

7. Konup O. F. Formuvannja profesijno znachushhijh piznaval'nijh jakostej majbutnijh slidchijh u vishhijh navchal'nijh zakladah MVS Ukraїni: avtoref. dis ... kand. psihol. nauk: 19.00.06 / Akad. upr. MVS. Kiїv, 2009. 21 s.

8. Kostickij M. V. Vvedenie v juridicheskiju psihologiju: metodologicheskie i teoreticheskie problemy. K.: Vishha shkola, 1990. 259 s.

9. Mednikova G. I. Psihologo-pedagogichnij suprovid stanovlennja osobistisnoї zrilosti studentiv. *Visnik HNPУ imeni G.S. Skovorodi. Psihologija*. Vip. 54. H.: HNPУ, 2016. S. 164-174.

10. Morgunova N. S. Psihologichni chinniki organizacії samostijnoї roboti v navchal'nij dijajl'nosti studentiv : dis. ... kand. psihol. nauk : 19.00.07 / Harkiv'skij nac. ped. universitet im. G.S. Skovorodi. Harkiv, 2010. 178 s.

11. Nezhdanova N. V. Psihologichni chinniki formuvannja profesijno vazhli-vih jakostej osobistosti majbutn'ogo fahivcja: dis. ... kand. psihol. nauk: 19.00.01 / Odes'kij nac. universitet im. I.I. Mechnikova. Odesa, 2016. 214 s.

12. Nefedova D. I. Osobennosti transformacії identichnosti cheloveka v processe vhozhdenija v mental'noe prostranstvo osoboj professional'noj sredy (na primere sotrudnikov policij): dis. ... kand. psihol. nauk: 19.00.01 / Nac. issledovatel'skij Tomskij gos. universitet. Tomsk, 2017. 184 s.

13. Pas'ko O. M. Profesijno vazhlivi jakosti jak strukturnij komponent kompetentnosti fahivcja organiv vnutrishnijh sprav. *Nauka i osvita*. 2008. № 8/9. S. 82-86.

14. Skakun O. F. Juridicheskaja deontologija: uchebnik. H.: Jespada, 2006. 384 s.

15. Stoljarenko A.M. Prikladnaja juridicheskaja psihologija: uchebn. pos. M.: JuNITI-DANA, 2009. 674 s.

16. Cil'mak O. M. Psihologichna struktura slidchoї dijajl'nosti. *Naukovij visnik L'viv's'kogo derzhavnogo universitetu vnutrishnijh sprav. Serija psihologichna*. 2012. № 2 (1). S. 330-337.

Надійшла до редколегії 09.12.2017 р.